

**Josef Sallanz, *Dobrogea. Coloniștii germani între Dunăre și Marea Neagră*,
Colecție: C(ART)IER, Chișinău,
Editura Cartier, 2025, 264 pag.,
ISBN: 9789975868808**

În volumul *Dobrogea. Coloniștii germani între Dunăre și Marea Neagră*, publicat inițial în limba germană și apărut în anul 2025, peste cinci ani, și în limba română, în traducerea Mariei Muscan, la Editura Cartier, politologul Josef Sallanz reconstituie destinul a circa 16.000 de germani, care, în perioada anilor 1841-1892, au părăsit provinciile vestice ale Imperiului Rus pentru a se stabili cu traiul în Dobrogea. Este o migrație inversă dinspre est spre vest a germanilor,

descendenți ai coloniștilor veniți din regiunile germane la invitația mai întâi a Ecaterinei a II-a și, mai târziu, a lui Alexandru I, și stabiliți cu traiul în sudul Rusiei. Anularea treptată a privilegiilor și politica de rusificare țaristă limitau considerabil posibilitatea coloniștilor de a-și menține autonomia culturală și economică. În mod special, introducerea, începând cu anii 1870, a serviciului militar obligatoriu, care contravenea principiilor religioase ale germanilor protestanți, precum și adoptarea legislației imperiale din anii 1890, care interzicea vânzarea terenurilor către non-ruși, au determinat mulți germani basarabeni și novoruși să emigreze în Dobrogea.

Structurat în trei capitole și însoțit de un bogat material documentar, memorialistic, literar și ilustrativ, volumul de 263 de pagini îmbină narațiunea istorică cu dimensiunea umană, oferind nu doar o reconstituire a faptelor, ci și o perspectivă asupra experienței umane a coloniștilor germani, în permanentă căutare de libertate economică și religioasă, în sud-estul Europei.

Primul capitol oferă o prezentare generală a istoriei Dobrogei, urmărind evoluțiile istorice ale regiunii din antichitate până în epoca modernă. Autorul evidențiază principalele etape, precum perioada otomană a secolelor XIV-XIX și perioada românească și bulgară în care, după Congresul de la Berlin (1878), regiunea a fost împărțită între România (partea de nord) și Principatul Bulgariei (partea de sud). Sallanz scoate în evidență caracterul foarte multiethnic al populației Dobrogei, subliniind existența, în special în perioada otomană, a unei

mari diversități etnice și culturale, reprezentată de bulgari, turci, români, tătari, lipoveni, armeni, italieni, romi, evrei și germani. Pe de altă parte, autorul atrage atenția asupra faptului că această diversitate a fost redusă „drastic” în Dobrogea românească până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, „românii devenind majoritari”. Chiar și așa, autorul menționează că „Dobrogea reprezintă până astăzi un mozaic etnic și cultural”.

În cel de-al doilea capitol, politologul prezintă momentele-cheie din istoria germanilor dobrogeni, evidențiind cele trei etape ale colonizării (1841–1857; 1873–1883; 1890–1892). Autorul analizează consecințele anului 1878, când, în urma reorganizării teritoriale, germanii dobrogeni s-au regăsit, peste noapte, locuitori ai a două state diferite. Germanii sub administrație românească s-au confruntat cu probleme legate de recunoașterea cetățeniei și a dreptului de proprietate funciară, iar în timpul Primului Război Mondial au fost adesea tratați cu suspiciune, fiind acuzați de spionaj. În special, mulți bărbați au fost arestați, deportați sau înrolați în armata română. Pe de altă parte, un contrast semnificativ îl reprezintă, pentru comunitatea germană, perioada ocupației Dobrogei de către Puterile Centrale (1916–1918), care a fost percepută ca una care „a însemnat ieșirea din umbră a istoriei”. Prezența trupelor germane a facilitat o revitalizare a vieții culturale în limba maternă germană a coloniștilor, care s-a concretizat prin înființarea unei librării, organizarea de spectacole teatrale regulate și apariția unui ziar cotidian. În același timp, după Sallanz, un moment nefavorabil pentru germanii dobrogeni l-au constituit consecințele reformei agrare din 1921 din România. Aceasta a afectat în mod deosebit proprietarii înstăriți, care au pierdut suprafețe considerabile de teren, chiar dacă persoanele mai puțin înstărite, în special cele care luptaseră în război de partea armatei române, au fost împroprietărite cu loturi de aproximativ cinci hectare.

Sub aspectul mobilizării civice și politice, germanii dobrogeni s-au aflat, după autor, într-o poziție mai puțin avantajoasă, în comparație cu comunitățile germane din Transilvania sau din Banat. La aceasta au contribuit numărul relativ redus al germanilor dobrogeni, resursele financiare limitate, dar și gradul lor scăzut de implicare politică. Astfel, conform autorului, germanii dobrogeni, ca și cei basarabeni, au reușit abia începând cu anii 1910 să se autoorganizeze, ajungând să înființeze, în 1913, „Asociația Germanilor din Dobrogea”. Dar și aceasta a avut doar scopul limitat de a rezolva situația creată de dificultățile în predarea limbii germane în școli. La începutul anilor 1920, ei au înființat „Asociația cetățenilor români de etnie germană din Dobrogea”, cu scopul „propășirii economice, culturale și morale a germanilor din Dobrogea”. Chiar dacă aceasta a devenit destul de târziu parte a Asociației Naționale a Germanilor din România, ea a jucat un rol important în perioada interbelică, inclusiv în timpul strămutării germanilor din Dobrogea în Germania nazistă, care a început, conform autorului, mai devreme decât în cazul celorlalți, la începutul anului 1939. Drept urmare a intensificării contactului germanilor dobrogeni cu Germania, care începuse încă în anii Primului Război Mondial, mulți dintre aceștia, mai ales din rândul germanilor fără

sau cu puțin pământ, și-au exprimat dorința de a emigra în Germania. Chiar dacă, după unele mărturii ale timpului, germanii mai înstăriți s-au despărțit mai greu de Dobrogea, „unde se simțeau ca acasă”, până în decembrie 1940 s-au strămutat aproximativ 16.000 de etnici germani din Dobrogea în Germania. Strămutarea germanilor din Cadrilaterul bulgar (Dobrogea de sud) a avut loc, după Sallanz, în mai multe etape, pe parcursul anilor 1941-1943.

Deși se așteptau să fie altfel, odată cu strămutarea pentru germani a început o viață grea „în peste o sută de adăposturi provizorii”, ajungând, la început, în regiunile Bavariei și ale Austriei și abia în 1942 în teritoriile promise de guvernul Germaniei, adică în cele nou-cucerite de armata nazistă în „Est”: Polonia, Boemia și Moravia. Mulți dintre ei (1.271) nu au primit repartizarea în gospodării libere, rămânând în lagăre de tranzit până în anul 1944. Din aceștia mulți, nefiind mulțumiți de situația în care se aflau, s-au întors în România, unde au găsit gospodăriile lor ocupate și au trebuit s-o ia de la început, până în final, în anul 1947, să emigreze pentru totdeauna în Germania. După război, majoritatea germanilor dobrogeni s-au stabilit cu traiul în Republica Federală Germană (8.559), dar și în Republica Democratică Germană (2.318), unde, după cum menționează autorul, au fost, la început, marginalizați pe mai multe planuri.

În cel de-al treilea capitol, „Viață de zi cu zi a Germanilor Dobrogeni”, autorul descrie, pe baza mărturiilor timpului, viața religioasă, culturală și economică a germanilor dobrogeni. Fiind în mare parte o comunitate țărănească, germanii dobrogeni erau nu doar religioși, ci și devotați tradițiilor și obiceiurilor lor. Conform datelor din 1935, majoritatea germanilor erau de confesiune evanghelică-luterană (55,3%), dar exista și un număr mare de romano-catolici (32,1%) și de neoprotestanți, în special bapțiști (11%). Răspândirea ultimilor a fost favorizată de lipsa îndelungată de cler în numeroase colonii germane, determinată de constrângerile financiare. Inclusiv din acest motiv, mulți germani evanghelici și romano-catolici au dezvoltat forme alternative de organizare religioasă, constituindu-se în asociații laice cunoscute sub denumirea de „Bruderschaften” („comunități frățești”). Aceștia „se organizau de patru ori pe săptămână în casele membrilor și erau interconectate în coloniile germane din Dobrogea, fiind vizitate ocazional de predicatori călători”.

Nici la capitolul „Școală și Educație” situația nu era mai bună. Autorul afirmă că, în perioada otomană, „nu exista obligativitatea de a frecventa cursuri”. Din cauza lipsei de cadre didactice, determinată de aceleași dificultăți financiare, activitatea educațională se desfășura adesea în spații improvizate, precum case de rugăciune sau biserici, iar rolul de învățător era preluat de unul dintre membrii comunității. Abia după alipirea Dobrogei la România, în anul 1878, situația s-a schimbat ca urmare a introducerii învățământului școlar obligatoriu. Însă instruirea în limba maternă, germană, a fost posibilă doar până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Ulterior, asemenea altor minorități etnice, germanii dobrogeni au fost supuși, conform autorului, procesului de românizare, limba maternă rămânând o limbă de comunicare doar în familie și în comunitate. Clădirile școlilor germanilor

au fost confiscate pentru a se înființa școli românești de stat. Existența unui învățământ primar destul de precar, susținerea foarte slabă a statului german, dar și faptul că, de multe ori, părinții își trimiteau copiii mai degrabă la muncile câmpului decât la școală sunt explicația unui nivel destul de jos al educației copiilor germani, care, oricum, nu avea loc în limba maternă. Totuși, cei care își doreau să studieze în germană aveau posibilitatea să o facă la Școala Evanghelică Germană din Constanța, înființată încă din 1892. Aceasta a funcționat ca școală privată germană, finanțată de statul german, în care s-au predat patru clase primare și una de gimnaziu până la izbucnirea Primului Război Mondial.

Nici la capitolul economie, situația germanilor dobrogeni nu era foarte bună. Spre deosebire de coloniștii basarabeni, care s-au bucurat de mari privilegii și facilități economice din partea autorităților țariste până în anii 1870, germanii dobrogeni nu doar că nu au beneficiat de privilegii, ci au trebuit singuri să-și cumpere pământurile, fapt care din start nu le-a permis să ajungă la performanțele economice mari ale germanilor basarabeni. Mai mult decât atât, fiind în majoritatea lor agricultori, ei au avut de suferit în urma reformei agrare din România, rămânând cu suprafețe reduse de teren, insuficiente pentru a susține nevoile familiilor numeroase. În plus, procesul continuu de parcelare a terenurilor a contribuit la diminuarea randamentului economic. Fragmentarea proprietăților, presiunea demografică și dificultățile economice au dus la faptul că, conform datelor statistice din 1940, aproximativ 40% dintre germanii dobrogeni nu dețineau deloc pământ, ceea ce accentua vulnerabilitatea economică a acestei comunități. Totuși, printre ei au existat, după autor, și țărani înstăriți care dețineau utilaje agricole moderne și angajau muncitori sezonieri atât din regiune, cât și din Basarabia. De asemenea, aproximativ 14% dintre germani erau meseriași, ocupați în diverse meșteșuguri, precum tâmplărie, fierărie, dulgherie, șelărie, croitorie și cizmărie. Au existat chiar și evoluții economice considerabile, precum cea din 1911, când coloniștii germani din Dobrogea, împreună cu românii din Transilvania, au înființat, cu sprijinul „Băncii Românești” din București, „Banca Dobrogei” de la Medgidia. După Primul Război Mondial, multe localități germane din Dobrogea au cunoscut chiar un avânt economic, ajungând să înființeze fabrici de țigle și postav precum cea din Cogea. Astfel, după cum menționează autorul, germanii dobrogeni deveniseră populația cea mai înstărită din regiune. În subcapitolul „Vecinii germanilor dobrogeni”, Sallanz prezintă etniile care au locuit în Dobrogea alături de germani: românii, aromânii, bulgarii, tătarii, turcii, cerchezii, ucrainenii, rușii, evreii, armenii, romii, italienii și grecii. Autorul evidențiază din nou, pe bună dreptate, diversitatea foarte multiethnică a Dobrogei, care a rezistat, chiar dacă parțial, procesului de românizare.

Lucrarea se remarcă prin claritatea structurii și prin coerența narativă, care fac textul ușor de înțeles și pentru un public mai larg. Integrarea imaginilor de epocă și prezența unui material documentar bogat, cu citate din memoriile contemporanilor și ale autorilor literari ai timpului, fac ca lucrarea să fie valoroasă. Un mare interes îl reprezintă și mărturiile germanilor dobrogeni și ale descendenților acestora,

obținute personal de autor, în urma unor interviuri și vizite în Dobrogea. De asemenea, de mare valoare este comparația autorului, chiar dacă pe alocuri insuficientă, a celor trei experiențe umane ale germanilor dobrogeni ca locuitori inițiali ai Imperiului Otoman, apoi ca cetățeni ai statelor naționale România, pe de o parte, și Bulgaria, pe de altă parte. Focusarea pe cazul germanilor dobrogeni români și raportarea lor, fie și parțială, la germanii transilvăneni, bănățeni și basarabeni sunt foarte relevante pentru articularea unei perspective comparative asupra dinamicii imperiale și naționale. Astfel, lucrarea nu doar că reconstituie un episod istoric, ci surprinde experiența dureroasă a unor oameni pentru care migrația pare să fi reprezentat principala „strategie de supraviețuire” și, totodată, un mijloc de conservare a propriei identități culturale.

În același timp, analiza rămâne preponderent descriptivă, fără a insista asupra unor interpretări teoretice mai profunde, de exemplu, în raport cu concepte precum *colonialismul*, *migrația* sau *identitatea*. Un mare interes ar fi prezentat o dimensiune comparativă mai aprofundată a germanilor dobrogeni față de germanii din Basarabia, Transilvania și Banat. Astfel s-ar fi putut evidenția mai clar specificul cazului dobrogean. Pentru o perspectivă comparativă, ar fi fost utilă o elucidare mai amănunțită a experienței germanilor dobrogeni din Bulgaria. Un alt aspect interesant ar fi fost studiul mai aprofundat al interacțiunii dintre germani și celelalte comunități etnice locale din Dobrogea. Rămâne deschisă întrebarea privind gradul de comunicare interculturală dintre germanii dobrogeni și alte etnii. Este interesant faptul că autorul menționează, pe de o parte, existența unor „ziduri de nepătruns” între etnii, pe de altă parte, că „există dovezi necontestabile, de la gastronomie până la limbă, ale influenței românești asupra culturii germane din Dobrogea”. O analiză mai detaliată a acestor relații ar fi oferit o perspectivă mai nuanțată asupra mecanismelor integrării, coexistenței pașnice și chiar a bunei înțelegeri, care pot fi urmărite până în prezent în Dobrogea, astăzi foarte multietnică. Asemenea analize ar oferi posibilitatea de a examina nu doar mecanismele de integrare, ci și cele de conservare a identității culturale. Din această perspectivă, experiența istorică a germanilor dobrogeni poate constitui un important reper analitic pentru înțelegerea unor fenomene cu care societățile europene se confruntă în prezent, în special în contextul intensificării migrațiilor și, adesea, al ciocnirii dintre tradiții culturale, etnice și religioase diferite. Fără a proiecta în mod direct experiențele trecutului asupra realităților contemporane, analiza acestora poate contribui la o înțelegere mai bună a proceselor de integrare, a dinamicii identitare și a formelor de coexistență în societăți multiculturale.

În pofida acestor limite, volumul se evidențiază prin valoarea sa documentară importantă și prin capacitatea de a aduce în atenție un subiect mai puțin cunoscut în mediul lingvistic român atât pentru specialiști, cât și pentru publicul interesat de istoria regiunii Dobrogea. Este o contribuție valoroasă la studiul istoriei comunităților germane din Europa de Sud-Est, dar și al proceselor de migrație din secolele XIX-XX. Surprinde în mod deosebit complexitatea migrației inverse a germanilor din Imperiul Rus spre Dobrogea.

Galina CORMAN